

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Oslo, 02.10.00, SL

NOU 2000:14 FRIHET MED ANSVAR

Det vises til NOU 2000:14 Frihet med ansvar – Om høgre utdanning og forskning i Norge, avgitt av Mjøs-utvalget i mai 2000.

Etter Forskerforbundets mening er høringsfristen uforsvarlig kort og har gjort en grundig behandling av innstillingen vanskelig. Forskerforbundet organiserer de fleste ansatte som innstillingen angår. Forskerforbundet ønsker derfor å bidra konstruktivt i arbeidet med stortingsmeldingen, også etter at høringsfristen er gått ut.

OPPSUMMERING

Forskerforbundet vil innledningsvis oppsummere sine synspunkt. Synspunktene er ført opp i kapittelrekkefølge.

- Forskerforbundet mener vektlegging og vurdering av kvalitet må gjennomsyre all høyere utdanning og forskning. Det må legges avgjørende vekt på å definere gode kvalitetskriterier som kan gjelde generelt for høyere utdanning.

En forutsetning for å opprettholde og bedre kvaliteten i undervisningen ved universiteter og høyskoler, er at undervisningen er forskningsbasert. Forskerforbundet fraråder derfor at det opprettes rene undervisningsstillinger ved disse institusjonene.

Utvikling av nye lærings- og evalueringsformer tilpasset fagenes egenart og nye studentgrupper, krever økte ressurser.
(Kap 7 og 8)

- Forskerforbundet savner en mer inngående omtale og vektlegging av personalpolitiske forhold. Hvis det skal være mulig å få til omstillinger og nødvendige endringer innen høyere utdanning, må det føres en langt mer aktiv personalpolitikk enn i dag som ivaretar hensynet til de ansatte. Bare med et stort engasjement fra deres side vil vesentlige forbedringer kunne oppnås.

Ledelsesutfordringene er særlig store på avdelings- og instituttnivå.
(Kap 8)

- Forskerforbundet går inn for å innføre en felles gradsstruktur for de allmenne fagene med lavere grad (Bachelor) på 3-3 1/2 år, høyere grad (Master) på 2-1 1/2 år og forskerutdanning på 3 år. Hovedfaget/Mastergrad må fortsatt inneholde et selvstendig arbeid som gir grunnlag for doktorgradsstudier.
(Kap 9)
- Forskerforbundet går inn for at de statlige institusjonene for høyere utdanning organiseres som forvaltningsorgan med utvidete fullmakter.
(Kap 11)
- Forskerforbundet mener at forslagene om ledelsesform og styringsstruktur er uklare og lite gjennomdrøftet og finner det derfor vanskelig å ta stilling til forslagene slik de nå foreligger. Forskerforbundet vil gjerne komme tilbake med synspunkter på dette under departementets videre arbeid med stortingsmeldingen.

Forskerforbundet er enig i at institusjonen selv må kunne fastsette regler for sammensetningen av de styrende organer på grunnenhets- og avdelingsnivå.
(Kap 12)

- Forskerforbundet gir sin tilslutning til hovedtrekkene i det foreslåtte finansieringssystemet, men går inn for at den stykkprisbaserte komponenten beregnes utfra kandidattall, avlagte vektall og studenttall.

Økt grad av rapportering av forskningsresultater, avlagte grader og vektall kan bli ressurskrevende og medføre et betydelig byråkrati.
(Kap 13)

- Forskerforbundet går mot flertallets forslag om innføring av studentvouchere.
(Kap 13)
- Forskerforbundet er enig i de grunnleggende tanker og prinsipper om akkreditering som fremmes av Mjøs-utvalget. Forskerforbundet synes imidlertid den foreslåtte løsningen reiser flere spørsmål som må utredes nærmere før et eventuelt nytt organ etableres.
(Kap 15)

GENERELLE KOMMENTARER

Forskerforbundet mener det må legges til rette for innovasjon og verdiskaping. Norge trenger en koordinert verdiskapingspolitikk der utdannings-, forsknings- og næringspolitikk vurderes samlet som forutsetninger for fremtidig verdiskaping på 20 – 30 års sikt. Kvalitetsutvikling og verdiskapning vil derfor være de viktigste innsatsområder i årene som kommer. Høyere utdanning og forskning står helt sentralt i en slik sammenheng. Universitetene og høgskolene skal sikre at samfunnet får tilstrekkelig tilgang på kunnskapsrike, kompetente kandidater som kan gi viktige bidrag til utviklingen i norsk samfunnsliv i vid forstand. Dette krever at institusjonene har tilfredsstillende rammevilkår samt styringsordninger og organisering som

gjør dette mulig. På denne bakgrunn var forventningene store til Mjøs-utvalget som hadde som mandat å gi en samlet framstilling og vurdering av universitet og høgskoler som utdannings- og forskningsinstitusjoner.

Det er dessverre vesentlige mangler ved innstillingen. Innstillingen er svært omfangsrik og hadde tjent på nedkorting av den deskriptive delen. De fleste forslagene er videreføring av tidligere ordninger eller av internasjonale trender. Et viktig ankepunkt er at innstillingen til dels mangler konsekvensanalyser, noe som gjør det vanskelig å se reformforslagene i sammenheng. Flere av forslagene mangler også indre sammenheng.

Forskerforbundet savner videre en klargjøring av forholdet mellom institusjonell autonomi og akademisk frihet. Innstillingen tar ikke god nok høyde for mangfoldet og variasjonene innen sektoren. Situasjonsbeskrivelsen er til dels for generell, og særlig er det lagt liten vekt på høgskolenes særpreg.

Det er også beklagelig at lønns- og arbeidsbetingelser til de ansatte ved institusjonene knapt er omtalt. Forskerforbundet, sammen med andre representanter for sektoren, har i flere sammenhenger pekt på at disse faktorene vil være avgjørende hvis en skal kunne heve den norske forskningsinnsatsen og ikke minst øke kvaliteten på undervisningen ved våre høyere læresteder. Særlig er den alvorlige rekrutteringssituasjonen for norsk høyere utdanning og forskning ikke viet tilstrekkelig oppmerksomhet.

Innstillingen har også flere positive trekk, og Forskerforbundet vil særlig trekke frem vektleggingen av kvalitet både i undervisning og forskning. Betydningen av forskningsbasert undervisning er understreket, og sentrale forslag i forskningsmeldingen er gjentatt. Harmonisering av gradssystemet representerer et nødvendig skritt for å styrke samkvemmet med det internasjonale samfunnet og den generelle tverrfaglige studiekompatibiliteten. Gradssystemet ses også i sammenheng med prinsippene om livslang læring. Innstillingen har for øvrig alt nå fått stor betydning ved at den har startet en debatt både i media og ved institusjonene som har satt søkelyset på høyere utdanning.

KAP 5 HØGRE UTDANNING I ET INTERNASJONALT PERSPEKTIV

Studentutveksling

Mjøs-utvalget er i innstillingen særlig opptatt av studentenes muligheter for å studere i utlandet. Forskerforbundet er enig i betydningen av dette og vil understreke at høyere utdanning tatt helt eller delvis i utlandet har en egenverdi/tilleggsverdi utover det rent akademisk faglige blant annet i form av språkferdighet, kulturforståelse og helhetlig internasjonal kompetanse.

Forskerforbundet støtter forslaget i Mjøs-utvalgets innstilling om en økning av utvekslingsprogrammer som gir norske studenter mulighet for å ta hele eller deler av utdanningen i utlandet. Dette vil samtidig være tiltak som bidrar til å få flere dyktige utenlandske studenter til Norge og gi bedre mulighet for å etablere internasjonale forskningsarenaer hvor norske studenter og forskere deltar.

Studiefinansiering

Studier i utlandet lar seg ikke gjennomføre uten en tilfredsstillende finansiering av livsopphold og skolepenger, og Forskerforbundet ser et klart behov for å forbedre dagens

studiefinansiering blant annet gjennom økt stipendandel, innføring av valutagaranti og større differensiering av gebyr- og tilleggsstipend. Forskerforbundet gir full tilslutning til forslaget i innstillingen om at gebyrstipend bør tildeles studier ved kvalitetsmessig godkjente institusjoner og studietilbud. Låne- og stipendordningene fra Statens lånekasse til utdanningsinstitusjoner i utlandet oppfattes i dag som et kvalitetskriterium og som en aksept på at utdanning fra en slik institusjon vil bli godkjent i Norge. Det er imidlertid som regel ingen instans som har kvalitetskontrollert disse utdanningsinstitusjonene før studenter blir tatt opp, og studentene risikerer derfor at utdanningen ikke godkjennes i Norge med de følger dette får for den enkelte student.

Informasjon

Det er viktig at informasjon også gis gjennom ANSA og Lånekassen i tillegg til SiU, og at informasjonen samordnes.

Forskermobilitet

Mjøs-utvalget er særlig opptatt av studentenes muligheter for mobilitet. Det er imidlertid også viktig å legge til rette for utenlandsopphold og utvekslingsordninger for vitenskapelig ansatte, blant annet fordi samarbeid på forskernivå ofte baner veien for studentutveksling. Ansatte ved universiteter og høyskoler må derfor gis gode muligheter til å oppholde seg i utlandet i kortere eller lengre perioder som ledd i faglig oppdatering og kompetanseutvikling. Institusjonene bør lage ordninger for sabbatsår/forskningsterminer, og grunnbevilgningene bør styrkes slik at slike ordninger kan realiseres. Også doktorgradsstudenter bør få mulighet til å tilbringe en del av stipendiatperioden i utlandet.

Innstillingen legger stor vekt på kontakt og utveksling gjennom formaliserte internasjonale samarbeidsprogrammer. Det er samtidig viktig å huske på at internasjonalt forskningssamarbeid i stor grad er uformelt og personlig basert. Selv om samarbeid gjennom formaliserte programmer har økt i omfang på 1990-tallet og gitt nye muligheter, utgjør denne formen for samarbeid fremdeles bare en liten del av den kontakten norske fagmiljøer har med kolleger og institusjoner internasjonalt.

KAP 6 INFORMASJONS- OG KOMMUNIKASJONSTEKNOLOGIENS BETYDNING

De hurtige endringene innen informasjons- og kommunikasjonsteknologien åpner for en rekke nye problemstillinger med hensyn til opphavsrettslige spørsmål. Særlig vil dette være aktuelt i sammenheng med Mjøs-utvalgets vektlegging av nettbasert opplæring og undervisning. Forskerforbundet kan ikke se at slike problemstillinger er drøftet i Mjøs-utvalgets innstilling og beklager dette.

KAP 7 KVALITET OG EFFEKTIVITET I LÆRINGSMILJØET

Kvalitet i høyere utdanning er et sentralt tema både i Norge og i utlandet. Forskerforbundet mener vektlegging og vurdering av kvalitet må gjennomsyre all høyere utdanning og forskning. Det må derfor legges vekt på å definere gode kvalitetskriterier som kan gjelde generelt for høyere utdanning. Mjøs-utvalgets forslag til bedret kvalitet og effektivitet i høyere utdanning er stort sett i tråd med det som skjer innenfor høyere utdanning i dag, og Forskerforbundet har ingen innvendinger til disse.

Innstillingen inneholder imidlertid få nye og konkrete forslag til hvordan en kan bedre kvaliteten på utdanningen og samtidig opprettholde effektivitet og kvantitet på antall utdannede studenter. Forslaget til ny finansieringsordning kan være en trussel mot god kvalitet. Bekymringen forsterkes fordi innstillingen i liten grad drøfter hvilke følger en slik finansieringsordning med vekt på beståtte eksamener og grader kan få for kvaliteten. Hvis en større andel av bevilgningen enn i dag knyttes til oppnådde resultater, kan en risikere at det i en presset økonomisk situasjon blir lempet på kvalitetskravene, for eksempel til bestått eksamen (se kommentar til kap 13). Innstillingen trekker heller ikke frem hvilke økonomiske konsekvenser en omlegging til nye lærings- og evalueringsformer vil få for institusjonene. Både læringsformer som problembasert læring og evalueringsformer som krever tettere oppfølging av studentene og evalueringer underveis i studiet, er svært ressurskrevende og vil kreve langt flere ressurser blant annet i form av flere lærere.

Kvalitetskriterier

Utvikling av kvalitetskriterier må stå sentralt i det videre arbeid med oppfølging av innstillingen. Etter Forskerforbundets mening vil kvalitet i stor grad avhenge av lærernes vitenskapelige og pedagogiske kompetanse, lærings- og undervisningsformer, ressurser knyttet til undervisning i form av utstyr, lokaler, tilgang på bibliotek- og datatjenester og studentenes forutsetninger, arbeidsinnsats og motivasjon.

Forskerforbundet savner en grundigere drøfting av forholdstallet lærer/student og betydningen for kvalitet. Få studenter per lærer er viktig for et godt studiemiljø og er en forutsetning for bruk av visse undervisningsformer. Studiekvalitet har også sammenheng med de vitenskapelig ansattes tid til undervisning, veiledning og forskning, og Forskerforbundet støtter utvalgets forslag om at institusjonene bør ha frihet til selv å velge løsninger og sette i verk tiltak som fremmer kvalitet i utdanning og forskning. Undervisningen må fortsatt være forskningsbasert, og Forskerforbundet går derfor mot at det opprettes rene undervisningsstillinger ved de høyere lærestedene. Kontakten mellom studentene og erfarne forskere er svært viktig, og studentene bør ha jevnlig kontakt med forskning gjennom studieløpet.

Lærerportefølje

Forskerforbundet mener at lærerporteføljer kan bidra til å dokumentere pedagogisk kompetanse og innsats innen undervisning slik at slike kvalifikasjoner i større grad enn i dag kan bli meritterende og inngå i vurderingsgrunnlaget ved tilsetting og opprykk. Dette vil igjen kunne bidra til økt vektlegging av undervisningskvalitet.

En slik ordning vil imidlertid bli både arbeidskrevende og byråkratisk. Dessuten vanskeliggjør fagbredden og institusjonsmangfoldet innen høyere utdanning arbeidet med å finne nasjonale indikatorer for individuelle undervisningsprestasjoner. Forskerforbundet mener derfor at intensjonene med lærerporteføljer kan ivaretas på ulike måter.

Evalueringer

Mjøs-utvalget legger opp til større vekt på evalueringsformer som har et lærings- og utviklingsformål (formativ evaluering) i stedet for evaluering knyttet til styring og kontroll (summativ evaluering). Dette medfører at en i større grad går over til å evaluere studenters prestasjoner ved bruk av fagoppgaver, muntlige presentasjoner og gjennom vurdering av arbeid i grupper og klasser. Forskerforbundet støtter forslagene om å øke denne form for evaluering selv om de to formene for evaluering ikke utelukker hverandre. Formativ evaluering passer ikke like godt i alle fag slik at valg av evalueringsform må foretas ut fra

fagenes egenart. Forskerforbundet beklager at Mjøs-utvalget i liten grad vurderer dette. Det er viktig at det er best mulig sammenheng mellom studiemål og evalueringsformer, og eksamen må utformes på en slik måte at den står i forhold til de mål som er satt opp for studiet.

Økt bruk av formative evalueringsformer kan føre til både prinsipielle og ressursmessige problemer. Det vil blant annet bli mer tidkrevende for lærerne og lar seg vanskelig gjennomføre ved studier med høyt studenttall. Ikke minst vil det bli vanskeligere med anonym evaluering av den enkelte student. Dagens ordning med ekstern sensor ivaretar studentenes rettssikkerhet og bidrar også til å opprettholde et nasjonalt faglig nivå, og bør derfor ikke fjernes. Ved økt fristilling av institusjonene blir dette ekstra viktig.

Studiefinansiering

Etter Forskerforbundets mening vil det ikke være mulig å utvikle et tilfredsstillende kunnskapsmiljø av høy kvalitet uten en studiefinansiering som gir studentene anledning til å møte til forelesninger, seminarer, veiledning, kollokvier og gjennomføre oppgaveskriving og andre former for læring på heltidsbasis. Det er viktig at studentene er heltidsstudenter fordi nye læringsformer forutsetter dette, de økonomiske og arbeidsmessige kostnadene ved omlegging av undervisningsformene er betydelige, og fordi en vesentlig del av finansieringsgrunnlaget til institusjonene vil kunne avhenge av studentenes resultater. (Se kommentarer til kap 5)

Studentenes ansvar

Forskerforbundet ser det som helt avgjørende at også studentene blir seg bevisst det ansvaret de har for egen læring og for å opprettholde studiekvaliteten ved egeninnsats, motivasjon, reell studietid (heltidsbeskjeftigelse) og deltakelse i undervisningen. Et ”forpliktende forhold” må understreke studentenes ansvar for læring og ikke bare lærernes.

Nasjonale rammeplaner

Forskerforbundet stiller seg positiv til at en åpner for en oppmykning av ordningene med både nasjonale rammeplaner og departementets fastsettelse av fag og emner i grader, yrkesutdanninger og studieprogram, og mener at dette er en naturlig konsekvens av at institusjonene får større autonomi.

Utvidelse av studieåret

I utgangspunktet er forslaget om at de studenter som ønsker det kan utnytte hele året i sin læringsprosess, også utover institusjonenes undervisningsperiode, interessant. Forskerforbundet vil likevel minne om at dette er ett av flere forslag som forutsetter store økonomiske løft for sektoren dersom det medfører utvidelse i bruk av det vitenskapelige personalets tid.

KAP 8 FORSKNINGENS PLESS I HØGRE UTDANNING

Forskerforbundet er tilfreds med at Mjøs-utvalget går inn for en betydelig økning i forskningsbevilgningene, men synes at utvalgets forslag om å nå gjennomsnittlig OECD-nivå i løpet av fem år og ytterligere fire år for å nå nordisk nivå, er for beskjedent. Forskerforbundet går derfor inn for at Norges samlede forskningsinnsats i løpet av 5-6 år bør ligge godt over gjennomsnittet i OECD-området. Dette krever både større offentlige bevilgninger og økning i næringslivets forskningsinnsats. Hervik-utvalgets anbefalinger må følges opp snarest.

Forskerforbundet støtter videre utvalgets forslag i punkt 8.4.12 som blant annet gjelder styrking av Fondet for forskning og nyskaping, økning i grunnforskningsbevilgningene og tildeling av disse direkte til institusjonene. Forbundet vil understreke behovet for midler til vitenskapelig utstyr. Forbundet gir også sin tilslutning til at kvalitetsvurderinger legges til grunn ved fordeling av forskningsbevilgninger.

Forskning og undervisning

Forskerforbundet mener at undervisningen ved universiteter og høyskoler fortsatt må være forskningsbasert, og betrakter dette som en forutsetning for å opprettholde og bedre kvaliteten i undervisningen. (Se kommentar til kap.7). Forskerforbundet tar derfor avstand fra alle forsøk på å svekke de rettigheter vitenskapelig ansatte har når det gjelder tid til forskning. Dette betyr imidlertid ikke at det ikke bør utvises fleksibilitet i fordeling av de ansattes arbeidstid, men også i dag er det fullt mulig å konsentrere undervisning i en periode og forskningsvirksomhet i en annen periode uten at det går på bekostning av de ansattes rettigheter til forskning over tid.

Rekruttering

I lys av utvalgets målsetning om å bringe den norske forskningsinnsatsen i løpet av en femårs periode minst opp på OECD-nivå, er utvalgets forslag om 1200 nye rekrutteringsstillinger alt for lavt. Dette viser også beregninger foretatt av NIFU. Forskerforbundet er klar over at veiledningskapasiteten ved institusjonene legger en begrensning på hvor mange doktorgradskandidater som kan tas opp, men mener likevel at det er fullt mulig å veilede og følge opp et noe høyere antall. Forbundet foreslår derfor å opprette 1500 nye stipendiatstillinger i kommende femårs periode.

Forskerforbundet mener bruk av post doc-stillinger er et viktig virkemiddel for å øke forskningsinnsatsen og heve andelen av kompetente forskere. Dette vil også være et viktig virkemiddel for å bedre rekrutteringen av kvinner til vitenskapelige stillinger. Forbundet foreslår derfor at det opprettes minst 250 post doc-stillinger i kommende femårs periode.

Personalpolitikk

Hvis det skal være mulig å få til omstillinger og nødvendige endringer innen høyere utdanning, må institusjonene føre en langt mer aktiv personalpolitikk enn i dag for å fremme kvalitet i utdanning og forskning med utgangspunkt i den enkeltes faglige forutsetninger og profil. Institusjonene bør som ledd i dette arbeidet bruke økt fristilling til å iverksette stimuleringsiltak og incentiver slik at institusjonene i konkurranse med private forskningsmiljøer både kan rekruttere og beholde dyktige forskere.

KAP 9 GRADSSTRUKTUR I HØGRE UTDANNING

Allmenne fag

Forskerforbundet støtter forslaget om innføring av en felles gradsstruktur for de allmenne fagene med lavere grad (Bachelor) på 3-3 1/2 år, høyere grad (Master) på 2-1 1/2 år og forskerutdanning på 3 år. En felles europeisk gradsstruktur vil lette utveksling av studenter nasjonalt og internasjonalt og gi generelt høyere mobilitet. En slik gradsstruktur vil også være i tråd med vektlegging av prinsippet om livslang læring hvor nedkorting av grunnutdanningen følges av livslang etter- og videreutdanning.

Forskerforbundet er opptatt av at de foreslåtte endringene i gradsstrukturen ikke må gå på bekostning av hovedfagets mulighet for å danne grunnlag for doktorgradsstudier. Selv om en eventuell mastergrad/hovedfag ikke skal ha form av forskerutdanning, må studentene fortsatt få vitenskapelig trening og kjennskap til forskningsprosessen i løpet av hovedfaget. Det er av avgjørende betydning for både kvalitet og gjennomføringsgrad at studentene er godt forberedt på å ta fatt på et krevende doktorgradsstudium.

Et hovedproblem for dagens hovedfagsutdanning er liten veiledningskapasitet og den generelt vanskelige drifts- og utstyrssituasjonen som gjør en tilfredsstillende oppfølging av studentene vanskelig. Hvis ikke slike ressursmessige problemer tas på alvor, vil ikke endringer i gradsstrukturen ha effekt. En bør også vurdere å adgangsbegrense opptaket til hovedfag/mastergrad.

Profesjonsutdanninger

Flere profesjonsrettede utdanninger vil ikke umiddelbart la seg innpasse i en ny gradsstruktur med bachelor- og mastergradstudier. Forskerforbundet gir derfor sin tilslutning til utvalgets forslag om at tilpassing av profesjonsutdanninger til den nye gradsstrukturen utredes nærmere. Det bør i den forbindelse skilles mellom krav til yrkessertifisering og krav til akademiske grader. Forskerforbundet støtter også utvalgets forslag om å nedsette et utvalg for å utrede lærerutdanningene ved høyskolene og universitetene blant annet i lys av ny gradsstruktur.

Privatistrett

Forskerforbundet mener at rett til å få vurdert realkompetanse i forhold til høyere utdanning bør opprettholdes. Forbundet synes imidlertid det er et tankekors at deler av Mjøs-utvalget går inn for å opprettholde dagens privatistordning samtidig som utvalget vektlegger kvalitet og kobler kvalitet til tett oppfølging av studentene og innføring av nye lærings- og evalueringsformer som alle forutsetter at studentene er til stede ved institusjonene. Forskerforbundet ser derfor behov for å få vurdert dagens privatistordning nærmere og støtter forslaget fra utvalgets medlemmer Kjenndalen, Kvam og Aasland.

KAP 10 DIMENSJONERING AV KAPASITETEN I HØGRE UTDANNING

Det er et nasjonalt ansvar å sikre en tilstrekkelig totalkapasitet i høyere utdanning, og regjering og Storting må være forpliktet til å sikre rammevilkårene for dette gjennom tilstrekkelige bevilgninger. Forskerforbundet er i hovedtrekk enig med Mjøs-utvalget i dets vurderinger av hvilke faktorer som bør tillegges vekt ved dimensjonering av høyere utdanning. Forskerforbundet vil imidlertid påpeke at staten har et ansvar for å opprettholde og videreutvikle utdanninger som er utsatt for tilfeldige fluktuasjoner. Studentenes individuelle ønsker bør derfor ikke alene være avgjørende for dimensjoneringen. Dette er viktig blant annet for å opprettholde velferdsnivået i landet og for å skjerme forskningsaktiviteter mot fluktuasjoner i studenttilstrømningen. Det tar lang tid å bygge opp faglig kvalitet i form av dyktige forskere og undervisere. Å bryte disse ned gjennom kortsiktige markedstilpasninger vil ødelegge fagmiljø for lang tid.

Forskerforbundet er enig med Mjøs-utvalget i at institusjonene må få stor grad av frihet til å omdisponere studieplasser innenfor ulike utdanninger og fagområder i takt med endringer i etterspørselen. Samtidig er det nødvendig å fastsette minstekapasitet i fag med stor

samfunnsmessig, økonomisk eller kulturell interesse slik at disse fagene skjermes mot uønsket nedbygging.

Omstilling

Forskerforbundet er opptatt av de personalpolitiske implikasjoner omdisponering av studieplasser kan få, og er bekymret for de ansattes kompetanseutvikling og stillingsvern. Ledig kapasitet må brukes til forskning og kompetanseoppbygging. Ledige stillinger kan også brukes til å øke de høyere utdanningsinstitusjonenes engasjement i etter- og videreutdanningsvirksomhet ved at disse deltar i utvikling og undervisning av slike tilbud. Det må fortsatt avsettes ressurser til omstillingstiltak ved lærestedene.

KAP 11 ORGANISERING OG TILKNYTNINGSFORM I HØGRE UTDANNING

Forskerforbundet mener det er viktig at de høyere utdanningsinstitusjonene får større frihet samtidig som prinsippet om akademisk frihet blir ivaretatt. Samtidig synes forbundet at Mjøs-utvalget underslår at institusjonene i dag faktisk har stor frihet, noe som ikke kommer klart frem i utvalgets beskrivelse av dagens situasjon. På den annen side er det ikke alle institusjoner som har utnyttet de muligheter til fristilling og autonomi som nåværende regelverk og organisasjonsform åpner for.

Forskerforbundet gir sin tilslutning til mindretallets forslag om at de statlige institusjonene for høyere utdanning organiseres som forvaltningsorgan med utvidete fullmakter. Forbundet mener at en slik organisasjonsform sammen med nettobudsjettering gir institusjonene den nødvendige og ønskede autonomi, samtidig som de ansattes rettigheter ivaretas gjennom opprettholdelse av blant annet tjenestemannsloven og tjenestetvistloven. Etter Forskerforbundets mening gir ikke flertallet i Mjøs-utvalget noen overbevisende begrunnelse for at en organisering som særlovsselskap gir institusjonene vesentlige fortrinn i forhold til mindretallets forslag. Et særlovsselskap vil svekke arbeidstakernes rettigheter og det overordnede politiske og nasjonale ansvaret for høyere utdanning.

KAP 12 STYRING OG LEDELSE I INSTITUSJONENE

Universitetene har lang tradisjon med valgt og kollegial ledelse på alle nivåer i institusjonen. Flere av forslagene fra Mjøs-utvalget representerer klare brudd med denne tradisjonen. I en slik situasjon burde utvalget ha foretatt en grundigere analyse av dagens styringsordning og drøftet eventuelle problemområder. Utvalget burde videre ha gitt en bedre begrunnelse for sine forslag og burde også ha foretatt en vurdering av hvilke konsekvenser de forskjellige forslagene kan komme til å få for faglig virksomhet, faglig ledelse og akademisk frihet. Forskerforbundet beklager at dette ikke er gjort. Forslagene er også i liten grad sett i sammenheng med de foreslåtte organisasjonsformene i foregående kapittel.

Forskerforbundet mener at prinsipper som ivaretar institusjonell frihet, faglig styring og ledelse og akademisk frihet må vektlegges når forslag til styringsmodeller utarbeides. Forbundet finner det imidlertid vanskelig å ta stilling til forslagene slik de nå foreligger, men vil gjerne komme tilbake med synspunkter under departementets videre arbeid med stortingsmeldingen.

Forskerforbundet vil videre foreslå at det iverksettes forsøk med ulike styringsmodeller for å høste erfaringer før en, eventuelt flere, modeller innføres på permanent basis. Det er ingen grunn til at samme styringsmodell skal innføres ved alle institusjonene. Institusjonene er forskjellige både med hensyn til størrelse og kompleksitet, og valg av styringsmodell må tilpasses institusjonenes særpreg.

Forskerforbundet støtter mindretallets subsidiære forslag om at hovedprinsippene i dagens ordning må kunne opprettholdes hvis institusjonene organiseres som forvaltningsorgan med utvidete fullmakter.

Forskerforbundet er enig med utvalget i at institusjonen selv må kunne fastsette regler for sammensetningen av de styrende organer på grunnenhets- og avdelingsnivå. Forbundet synes for øvrig det er beklagelig at utvalget i liten grad har drøftet ledelse og styringsmodeller for grunnenhets-/instituttnivået, siden det særlig er på dette nivået at behovet for reformer er stort.

KAP. 13 FINANSIERING AV HØGRE UTDANNING OG FORSKNING

Forskerforbundet mener at norsk forskningsinnsats skal ligge på et nivå som ligger over andre OECD-land (se kommentar til kap. 8). Skal de høyere offentlige utdanningsinstitusjonene medvirke til å nå dette målet og samtidig oppfylle kravene til kvalitet innen forskning og undervisning, må institusjonene motta tilstrekkelige grunnbevilgninger fra staten. Disse må beregnes ut fra et finansieringssystem som reflekterer all virksomhet ved en institusjon og ikke bare studenttall og videreføring av historiske tildelinger slik tilfellet er i dag. Når det gjelder de private institusjonene, er disse etter Forskerforbundets mening først og fremst et supplement til de statlige institusjonene. Dagens tilskuddsordning for private institusjoner bør derfor beholdes.

Forskerforbundet synes det er positivt at Mjøs-utvalget følger opp tidligere forslag om et nytt finansieringssystem (jfr. Stortingets vedtak under behandlingen av stortingsmeldingen om forskning) og videreutvikler og konkretiserer forslaget. Forskerforbundet gir sin tilslutning til hovedtrekkene i det foreslåtte finansieringssystemet, men vil peke på at økt grad av rapportering av forskningsresultater, avlagte grader og vektall kan bli ressurskrevende og medføre et betydelig byråkrati.

Stykkprisfinansiering

En faktor i beregning av grunnbevilgningen foreslås knyttet til resultatene av institusjonenes virksomhet gjennom en stykkprisfinansiering av kandidater og vektallsproduksjon.

Forskerforbundet har forståelse for at det ønskes et system som oppmuntrer til raskere gjennomstrømning av studentene, men tror ikke løsningen vil ligge i en så sterk fokusering på resultater. Årsakene til at studenter slutter og/eller bruker mer enn normal tid på studiene, er mer komplekse, det kan f.eks. nevnes økonomiske og sosiale forhold. Institusjonene legger betydelige ressurser ned også i de studentene som av en eller annen grunn ikke fullfører på normert tid. Dette må finansieringssystemet ta hensyn til.

Forskerforbundet synes det er positivt at institusjonene i flere og flere fag tar opp alle søkere som har generell studiekompetanse slik at så mange unge som mulig får anledning til å studere. Samtidig må institusjonene kunne sikre kvaliteten på de ferdige kandidatene ved å stille strenge krav til studentene ved eksamen og eventuelt stryke svake kandidater uten at institusjonene straffes økonomisk. Forskerforbundet foreslår derfor at den stykkprisbaserte

komponenten beregnes utfra kandidattall, avlagte vekttall og studenttall. Det er ikke tilstrekkelig at studenttall bare inngår i beregning av forskningskomponenten.

Studentvoucher

Forskerforbundet støtter ikke flertallets forslag om innføring av studentvouchere. Flertallet argumenterer med at dette vil skape større konkurranse om studentene og slik gjøre institusjonene mer oppmerksomme på studentenes ønsker og behov (sterkere brukerstyring). Forskerforbundet mener imidlertid som mindretallet at forslaget til finansieringssystem med vekt på oppnådde resultater, kan gi samme effekt ved at institusjonene må vektlegge bedret studiekvalitet, bedre studieløp og lage forpliktende avtaler med studentene. I tillegg vil institusjonene kunne stille større krav til studentene enn i dagens system.

Studieavgift

Forskerforbundet støtter ikke noe forslag om studieavgift for å bedre økonomien og begrense tilgangen av studenter. Forbundet vil vise til at det er bred enighet om at en høyt utdannet befolkning vil være en av betingelsene for å opprettholde og videreutvikle samfunnet. Det innebærer blant annet at antallet studenter bør ligge på et høyt nivå og i minst mulig grad begrenses av andre forhold enn kvalitet og kvalifikasjoner på undervisning så vel som på studenter.

KAP 14 INSTITUSJONSINDELINGEN I HØGRE UTDANNING

Forskerforbundet støtter forslaget om å beholde dagens institusjonsbetegnelser. Det bør gis muligheter for å oppgradere høgskoler til universitet/vitenskapelig høgskole etter gitte kvalitetskriterier. Kriteriene som er angitt i forslaget, er etter forbundets mening tilfredsstillende og vil sikre at nivået for å bli godkjent som universitet, ligger høyt. Forskerforbundet mener det er viktig at dette skjer etter en grundig evaluering av et uavhengig organ. Forslaget om et evaluerings- og akkrediteringsorgan kommenteres nærmere i kap. 15.

KAP 15 EVALUERING OG AKKREDITERING I HØGRE UTDANNING

Senter for evaluering og akkreditering

Forskerforbundet er i det alt vesentlige enig i de grunnleggende tanker og prinsipper om akkreditering som fremmes av Mjøs-utvalget. Forslaget reiser imidlertid en del spørsmål.

Forskerforbundet er redd et sentralt organ for evaluering og akkreditering av all utdanning samt godkjenning av utenlandsk utdanning vil bli unødig byråkratisk, og at for mange ressurser vil gå med til å utvikle og følge et regelsett som skal passe for alle utdanningsområder. De forskjellige fagområder står foran helt forskjellige faglige utfordringer og har forskjellige kontrollbehov. Forskerforbundet kan ikke se hvordan et senter med egne medarbeidere skal kunne utføre alle de skisserte oppgavene, og antar at senterets hovedoppgave vil bli å organisere arbeidet som så utføres av ekspertgrupper. Alternativt kan det opprettes egne akkrediteringsorgan for de forskjellige fagområdene.

Det er foreslått at senteret skal overta NAICs og institusjonenes arbeid med godkjenning av utenlandsk utdanning. Forskerforbundet har ingen innvendinger til at NAICs oppgaver

overføres, men ser ikke hvordan senteret skal ha kompetanse til å utføre det arbeidet som i dag utføres ved institusjonene.

Mjøs-utvalget legger vekt på at senteret skal være uavhengig både av departement og de høyere utdanningsinstitusjonene. Det kan imidlertid oppstå habilitetsproblemer så lenge tilkalt ekspert/fagfolk nødvendigvis må være knyttet til et fagmiljø/en institusjon.

Det foreslåtte senteret vil kreve betydelige ressurser, og Forskerforbundet frykter at disse ressursene kan gå på bekostning av ressurser til institusjonene. Mange av Norgesnettrådets oppgaver vil etter forslaget bli overtatt av det foreslåtte senteret. Forskerforbundet mener dette må få konsekvenser for Rådet, slik at frigjorte ressurser kan overføres til senteret.

Oppfølging av evalueringene

Forskerforbundet vil understreke betydningen av at det legges opp strategier for å sikre at resultater fra evalueringer følges opp ved den enkelte institusjon. Mjøs-utvalget har ikke drøftet dette, og forbundet beklager dette fordi iverksetting av tiltak på grunnlag av resultatene fra en evaluering er viktigere enn selve evalueringen.

KAP 16 UNIVERSITETS- OG HØGSKOLEBIBLIOTEK

Forskerforbundet støtter Mjøs-utvalgets forslag vedrørende universitets- og høgskolebibliotek. Forbundet har likevel kommentarer til noen av forslagene.

Nasjonalt system for fjernlån

Utvalget foreslår at det innføres et nasjonalt system for kompensasjon for netto bidrag til det nasjonale fjernlånsystemet. Et slikt system må utvikles i samarbeid med andre sentrale institusjoner på bibliotekområdet, som Nasjonalbiblioteket og Statens bibliotektilsyn. Det er etter Forskerforbundets mening helt avgjørende at et slikt nasjonalt system blir enkelt å administrere og ikke medfører fakturering av småbeløp bibliotekene i mellom. En sentralt administrert økonomisk kompensasjonsordning til de store universitetsbibliotekene bør etableres.

Kompetansesenter for opphavsrett

Forskerforbundet er enig i at det er behov for et kompetansesenter for praktisk kontraktsrett, opphavsrett og patentrett innen universitets- og høgskolesektoren. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved organisering, størrelse, tilknytning og ikke minst om ett senter kan dekke behovet i hele sektoren.

KAP 17 VITENSKAPELIGE MUSEER

Forskerforbundet støtter Mjøs-utvalgets forslag vedrørende vitenskapelige museer. Forskerforbundet vil særlig understreke behovet for en egen tilskuddsordning for drift og vedlikehold av museene ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene som sikrer at museenes oppgaver innen forskning, bevaring, forvaltning og formidling blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte.

Det er videre viktig å se disse museene i sammenheng med museer underlagt Kulturdepartementet. Stortingsmeldingen om arkiv, bibliotek og museer som kom tidligere i

år, omhandlet bare museer under Kulturdepartementet. Det er således behov for et nærmere samarbeid mellom Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Kulturdepartementet for å få etablert en enhetlig politikk på dette området.

KAP 18 ARBEIDSLIVET, HØGRE UTDANNING OG LIVSLANG LÆRING

Et av argumentene for å innføre en gradsstruktur med kortere studietid enn det man har i dag, er i følge Mjøs-utvalget at ethvert menneske må se utdanningen i et livslangt læringsperspektiv med kontinuerlig kompetanseutvikling. Dette gjør det således mulig å redusere omfanget av førstegangsutdanningen i tråd med utvalgets forslag til ny gradsstruktur.

Livslang læring forutsetter tette koplinger mellom læring og arbeid. Det er ressurskrevende for institusjonene å utvise en oppsøkende holdning overfor tidligere utdannede kandidater, men dette blir etter hvert viktig og nødvendig. Alle institusjoner bør i større grad betrakte sine utdanninger som begynnelsen på en livslang læringsprosess. Utdanningsinstitusjonene bør også gi råd og tilbud om videre- og spesielt etterutdanning.

Forskerforbundet er enig med utvalgets vektlegging av den rolle de høyere utdanningsinstitusjonene må spille for dem som ønsker å utvikle sin kompetanse gjennom livsløpet og nødvendigheten av samarbeid og kontakt med samfunns- og næringsliv i utvikling av opplæringstilbud. Forskerforbundet støtter således utvalgets forslag og synspunkt på dette punktet, men vil peke på faren for at utdanningsinstitusjonene blir for avhengige av å tilpasse seg samfunnets og arbeidslivets behov. De akademiske miljøenes autonomi kan bli skadelidende i en slik ordning, og forbundet etterlyser en konsekvensanalyse på dette området.

I tilknytning til forslaget om å opprette et forum med representanter for organisasjonene i arbeids- og næringslivet, de høyere utdanningsinstitusjonene og politiske myndigheter vil forbundet peke på at det nylig etablerte Norgesuniversitetet kan utvikles til å bli dette forumet.

Forskerforbundet vil understreke at gjennomføring av prinsippet om livslang læring avhenger av om en kommer frem til ordninger som gjør det økonomisk mulig for den enkelte å kombinere utdanning og arbeid.

KAP 22 ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Forskerforbundet finner det umulig å vurdere utvalgets anslag når det gjelder økonomiske og administrative konsekvenser, blant annet på grunn av manglende analyser. Forbundet vil likevel advare mot å tro at omlegging av gradssystemet på kort sikt vil føre til noen innsparinger for institusjonene. Forbundet vil også advare mot kostnader knyttet til økt byråkratisering som følge av flere av utvalgets forslag.

Forskerforbundet har ingen kommentarer til de øvrige kapitlene.

Med vennlig hilsen
NORSK FORSKERFORBUND

Trond Eskeland
Leder

Sigrid Lem
Avdelingssjef